

SANSKRIT

संस्कृतम्
(309)

समय : होरात्रयम्]

[पूर्णाङ्कः - 100

- निर्देशाः - (i) अस्मिन् प्रश्नपत्रे द्वौ खण्डौ स्तः । खण्ड - क (केन्द्रिकः पाठ्यक्रमः),
खण्ड - ख (वैकल्पिक-I एवं वैकल्पिक-II) स्तः ।
(ii) खण्ड - क अनिवार्यः । अस्मिन् खण्डे 20 प्रश्नाः सन्ति ।
(iii) खण्ड - ख एकः एव वैकल्पिकः समाधेयः ।
(iv) खण्ड - क कृते 85 अङ्काः, खण्ड - ख संस्कृतं संस्कृतिश्च अथवा प्रयोजनमूलकसंस्कृतम्
इति वैकल्पिकयोः केवलम् एकः एव वैकल्पिकः समाधेयः । अस्य कृते 15 अङ्काः
निर्धारिताः ।

खण्ड - क

(केन्द्रिकः पाठ्यक्रमः)

- 1 अधोलिखितेषु कस्यचिदेकस्य पाठस्य सारं षड्वाक्येषु लिखत - 6
(क) क्रोधोऽनर्थकारकः
(ख) शल्यचिकित्साजनकः सुश्रुतः
(ग) परार्थे आत्मोत्सर्गः
- 2 अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा प्रश्नान् संस्कृतेन उत्तरत - 1×4=4
विमानशास्त्रे सौर-ऊर्जाप्रयुज्य सञ्चार्यमाणानि विमानानि वर्णितानि । भारद्वाजस्य यन्त्रसर्वस्वं
भोजराजस्य समराडगण सूत्रधारम् इत्यादयः अनेके ग्रन्थाः विमानशास्त्रस्य परिचयं कारयन्ति ।
एवं विपुलं ज्ञानराशिः वर्तते संस्कृतवाङ्मये । अत एव उपनिषत्सु कथितम् - स्वाध्यायान्मा
प्रमदः ।
प्रश्नाः -
(क) विमानशास्त्रे कानि वर्णितानि ?
(ख) भारद्वाजस्य ग्रन्थस्य किं नाम ?
(ग) संस्कृतवाङ्मये कीदृशः ज्ञानराशिः वर्तते ?
(घ) 'स्वाध्यायान्मा प्रमदः' - इति कुत्र कथितम् ?

- 3 अधोलिखितानां प्रश्नानाम् उचितमुत्तरं कोष्ठकात् चित्वा लिखत - 1×4=4
- (क) द्वितीयः बन्धुः किम् आदाय गृहं गतवान् ? (स्वर्णम्/रजतम्)
- (ख) शैवालघोषो नाम पर्वतः कुत्र अस्ति ? (उत्तरदेशे/मध्यदेशे)
- (ग) कल्पना चावला कति वारं अन्तरिक्षयात्रां कृतवती ? (एकवारं/द्विवारं)
- (घ) असंस्कृत मतयोऽपि के मान्याः ? (मुनयः/साधवः)
- 4 (क) निम्नाङ्कितं रेखांकितपदमाश्रित्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत - 1×2=2
- (i) कन्याकुमारी तत्रैव एकपदेन स्थित्वातपः आचरितवती ।
- (ii) पुत्रलिका कथां श्रावयति ।
- (ख) प्रश्नान् उत्तरत - 1×2=2
- (i) अस्माकं देशात् सर्वप्रथमं कः अन्तरिक्षं गतः ?
- (ii) कस्य राज्ये कोऽपि जनः पापकर्मनिरतः नासीत् ?
- 5 एतत् कथनं कः कं प्रति कथयति ? 2
- (क) प्रतिजानीमः वयं न पुनः कदापि मांसं स्प्रक्ष्यामः ।
- (ख) किम् एकेन फलेनतस्य दारिद्र्यदूरीभविष्यति ?
- 6 अधोलिखितं पद्यांशद्वयं पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत - 2+2=4
- (क) इन्द्रियाणि प्रसीदन्ति सुत्वग् भवति चाननम् ।
निद्रालाभः सुखं च स्यान्मूर्ध्नितैलनिषेवणात् ॥
- प्रश्नद्वयम् -
- (i) कस्मात् इन्द्रियाणि प्रसीदन्ति ?
- (ii) सुत्वग् किं भवति ?
- (ख) आत्मानं रथिनं विद्धि शरीरं रथमेव तु ।
बुद्धिं तु सारथिं विद्धि मनः प्रग्रहमेव च ॥
- प्रश्नद्वयम् -
- (i) शरीरस्य स्वामी कः ?
- (ii) कस्य नियंत्रणेन शरीरं सम्यक् चलति ?

- 7 अधोलिखितयोः अन्वयद्वयोः रिक्तस्थानपूर्तिं कुरुत - 2
- (क) वहन्ति वर्षन्ति नदन्ति भान्ति ध्यायन्ति नृत्यन्ति समाश्वसन्ति ।
 नद्यो घना मन्तगजावनान्ताः प्रियाविहीनाः शिखिनः प्लवंगाः ॥
 अन्वयः -
 नद्यः वहन्ति, घनाः वर्षन्ति, मन्तगजा नदन्ति, वनान्ताः _____ प्रियाविहीनाः ध्यायन्ति
 _____ नृत्यन्ति, प्लवंगाः समाश्वसन्ति ।
- (ख) किं मरणं मूर्खत्वं, किं चानर्थं यदवसरे दत्तम् ।
 आमरणात् किं शल्यं प्रच्छन्नं यत्कृतं पापम् ॥
 अन्वयः -
 मरणं, किम्, मूर्खत्वम्, किं च अनर्थं यत् _____ दत्तम् आमरणात् किम् शल्यम्
 यत् _____ कृतम् पापम् ।

- 8 अधोलिखित पद्यांशद्वयस्य भावार्थयोः रिक्तस्थानानि पूरयत - 2
- (क) पातुं कर्णाञ्जलिभिः किममृतमिह युज्यते सदुपदेशः ।
 भावार्थः -
 _____ अञ्जलिसदृशैः कर्णैः अस्मिन् संसारे _____ अमृतं पातुं युज्यते ।
- (ख) एको हि दोषो गुणसंनिपाते निमन्तनीन्दोः किरणेष्विनांकः ।
 भावार्थः -
 गुणानां समूहे स्वल्पः _____ न दृश्यते ।

- 9 पद्यांशं 'अ' स्तम्भात् 'ब' स्तम्भेन सह मेलयत - 2
स्तम्भ- 'अ'	स्तम्भ- 'ब'
(i) किं समुद्रसमं	(क) बभूव पुरुषाधमः
(ii) आमेखतं सञ्चरतां घनानाम्	(ख) योजानाति स पण्डितः
(iii) परहिंसा रतिः क्रूरो	(ग) द्यौः समुद्रसरं सरः
(iv) अकारादिसकारान्तं	(घ) छायामधः सानुगतां निषेव्य

- 10 'पतन्ति पर पीडकाः' इति नाटकस्य सारांशं षड्वाक्येषु लिखत । सहायतायै बिन्दवः दत्ताः - 6
- बिन्दवः

कंसः घातयितुं कृष्णं इच्छति - कृष्णबलरामौ गतवन्तौ मथुरा - कंसः उदविग्नः मल्लद्वारा
 तौ हन्तुमिच्छति - पराक्रमं कृष्णः प्रदर्शितवान् चाणूरकृष्णयोः मुष्टिकबलरामयोः घोरं मल्लयुद्धं
 कृष्णः कंसं घातयति पिता वासुदेवौ पुत्रौ स्नेहं करोति आशीर्वादं च यच्छति ।

11 अधोलिखितं नाट्यांशद्वयं पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत -

1+1=2

(क) सर्वे यक्षा : कुतोऽस्मिन् घोरे विपिने संगीतकम् ? कोऽयम् वंशीवादकः ।

एत, एत पश्यामः । ध्वनिम् अनुसरन्तो यामः ।

प्रथमः - तर्कयामि, नातिदूरे कश्चन मुरलीं वादयति ।

द्वितीयः - अहो ज्ञायतेऽधुना यत्रैता गावो विचरन्ति तत्समीपे एव तेन मुरलीवादकेन भवितव्यम् ।

तृतीय यक्ष - पश्यत, पश्यत, वटतरुतले निषण्णः कश्चिद् युवा वंशीं ध्वनति । तमुपसर्वाम् ।

प्रश्नाः -

(i) यक्षाः कुत्र यान्ति ?

(ii) युवा कुत्र निषण्णः वंशीं ध्वनति ?

(ख) विस्तीर्णलोहितमुखः परिवृत्तनेत्रो,
भम्नांसकण्ठकटिजानुकेरारुजङ्घः ।

विच्छिन्नहारपतिताङ्गमदलम्बसूत्रो,
वज्रप्रमग्निशिखरः पतितो यथाद्रिः ॥

प्रश्नाः -

(i) कृष्णः शिरसिकं निगृह्य पातयति ?

(ii) कंसः केन सदृशः पतितः ?

0000545

0000545

1×2=2

12 अधोलिखितं गद्यांशं पद्यांशं च पठित्वा उभयोः प्रदत्तप्रश्नान् उत्तरत -

(क) गद्यांशः

‘माता गुरुतरा भूमेः’ इति कथनानुसारेण माता भूमेरपि श्रेष्ठावर्तते । माता शिशुं स्वकुक्षौनवमासपर्यन्तं संस्थाप्य जन्मददाति । पुनरपि तं संपोष्य तेन दन्तानि कष्टानि सोढवा सुष्ठु पालयति । तस्मै सर्वं विधं सुखं प्रदाय वर्धयति । सर्वदा एकस्यां चिन्तायामेव तिष्ठति यत् शिशवे सर्वं विध-सुविधाः कथं सन्तु । स्नेहेनतंलालयति । परन्तु जनन्याः दुखं कोपि न जानाति ।

प्रश्नाः -

(i) माता कीदृशी कथिता ?

(ii) माता शिशुं कथं वर्धयति ?

(iii) गद्यांशस्य शीर्षकं लिखतु ।

(ख) पद्यांशः

उदेति सविता ताम्रस्ताम्र एवास्तमेति च ।

सम्पत्तौ च विपत्तौ च महतामेकरूपता ॥

प्रश्नाः -

(i) कीदृशः सविता उदेति ?

(ii) महताम् एकरूपता कदा भवति ?

(iii) पद्यांशस्य शीर्षकं लिखत ।

2

2

1

2

2

1

13 मञ्जूषापदसहायतया 'वसन्त-ऋतुः' इति विषयमधिकृत्य दशवाक्यानि लिखत - 1×10=10

मञ्जूषा

ऋतुषु, प्रधानः, वसन्तः मन्यते, ऋतुराजः अपि कथ्यते, वसन्ते, सर्वत्र, हरीतिमा, वनप्रान्तेषु वृक्षेषु, लतासु नवीनानि, पत्राणि, पल्लवानि, विकसन्ति, सर्वत्र शोभा, लोकेषु, नवचेतना, याति, ऋतौ, सरस्वती पूजा ।

- 14 भवान् आनन्दः । भवतां भ्रातुः विवाहः परश्वः भविता । अतः तदर्थं दिनद्वयस्य अवकाशाय 6
प्रार्थनापत्रमेकं प्राचार्यम् प्रति लिखत ।
- 15 भ्रातुः भगिन्याः मध्ये विद्यालयस्य वार्षिकोत्सवमुपलक्ष्य चत्वारिवाक्यानि संवादरूपेण लिखत । 1×4=4
- 16 रेखांकितपदे संधिच्छेदं कुरुत - 1
(क) बलं शिरः कपालानां विशेषेणाभिवर्धते ।
(ख) मरुतश्चोपशाभ्यति ।
- 17 रेखांकितपदे का विभक्तिः किं च मूलपदम् ? 2+2=4
(क) कामण्डलवेन वारिणा समुपस्पृश्य शापजलंजग्राह ।
(ख) अनेके ग्रन्थाः विमानशास्त्रस्य परिचयं कारयन्ति ।
- 18 समुचितपदनिर्माणं कृत्वा रिक्तस्थानं पूरयत - 1×4=4
(क) अस्य _____ सम्यक् संरक्षणं स्यात् । (ज्ञानराशि + उचित विभक्ति)
(ख) मनसः अशान्तिः _____ जनयति । (रोग + उचित विभक्ति)
(ग) नारी अपि पुरुषः इव _____ भवति । (सबल + उचित विभक्ति)
(घ) हिमालयः _____ मानदण्डः अस्ति । (पृथिवी + उचित विभक्ति)
- 19 यथानिर्दिष्टं कुरुत - 1×4=4
(क) अनेकवर्णं पवनाघूतम् । (रेखांकितस्य विग्रहं कुरुत)
(ख) द्रव्यम् गोमायुयन्त्रिता । (रेखांकितस्य विग्रहं कुरुत)
(ग) अशोकस्य राज्ये एकोऽपि वृक्षः राजाज्ञां विना छेत्तुं न शक्यते स्म । (रेखांकितस्य प्रकृतिप्रत्ययं लिखत)
(घ) करेण अक्षमालाम् आक्षिप्य । (रेखांकितस्य प्रकृतिप्रत्ययं लिखत)
- 20 अधोलिखितवाक्ये एकम् अव्ययम् एकम् उपसर्गं च चित्वा लिखत - 2
(क) मांसरुधिरम् एव तेषां प्रियं भोजनम् ।
(ख) प्रतिजानीमः वयम् ।

खण्ड - ख

वैकल्पिक-I

(संस्कृतं संस्कृतिश्च)

- 21 अधोलिखितकाव्यानां तेषां लेखकैः सहमेलनं कृत्वा लिखत - 2
- ‘अ’ ‘ब’
- (i) इन्दिरागांधीचरितम् (क) रमाकान्त शुक्लः
(ii) जवाहरज्योतिमहाकाव्यम् (ख) सत्यव्रत शास्त्री
(iii) तदेव गगनं सैव धरा (ग) जी. वी. पल्लुले
(iv) भाति मे भारतम् (घ) श्रीनिवास रथः
- 22 (क) अधोलिखितसंख्यानां कृते संस्कृतपदानि लिखत - 2
10², 10⁴, 10⁶, 10¹¹
- (ख) ‘पृथिवी सूर्यं परितः परिभ्रमति’ इति केन स्वग्रन्थे साधितम् ? तस्य नाम्ना कः उपग्रहः निर्मितः ? 2
- (ग) शल्यक्रियायाः वर्णनं प्रमुखतया कस्मिन् ग्रन्थे प्राप्यत ? तत्र सर्वप्रथमं कस्य शल्यकर्मणः वर्णनं कृतम् ? 2
- (घ) विमानविषये महत्वपूर्णाः आविष्काराः कस्मिन् ग्रन्थे प्रदत्ताः ? 1
- 23 संस्कृतभाषायाः के द्वेरूपे स्तः ? कस्याः भाषायाः आधुनिक भारतीयभाषाणाम् उत्पत्तिः सञ्जाता ? 1+1=2
- 24 (क) संस्काराः क्रिमर्थं क्रियन्ते ? बाल्यावस्थायां शिशोः कति संस्काराः विधीयन्ते ? 2
(ख) शरीरे नष्टे आत्मा कं प्राप्नोति ? 1
(ग) गृहस्थाश्रमे प्रवेशाय कः संस्कारः विधीयते ? 1

वैकल्पिक-II

(प्रयोजनमूलकसंस्कृतम्)

- 21 अधोलिखितवाक्येषु रिक्तस्थानानि पूरयत 1×4=4
- (क) भाषायाः क्षेत्रवशात् _____ प्रयोजनानि सन्ति ।
- (ख) संस्कृतभाषायाः _____ साहित्यम् ।
- (ग) चरकसंहिता _____ ग्रन्थः अस्ति ।
- (घ) पातञ्जलमुनेः _____ चमत्कारं यत्र-तत्र दृश्यते ।
- 22 अधोलिखितान् प्रश्नान् उत्तरत - 1×4=4
- (क) वेदस्य कति अंगानि सन्ति ?
- (ख) शून्य सिद्धान्तस्य मान्यता केन कृता ?
- (ग) दूरदर्शने वयं प्रातः कति वादने संस्कृतसमाचारान् शृणुमः ?
- (घ) पत्रपत्रिकासु कस्य कौशलस्य प्राधान्यं भवति ?
- 23 संस्कृत पत्रकारितायाः कयोरपिद्वयोः क्षेत्रयोः उल्लेखं कुरुत । 2
- 24 (क) पत्रपत्रिकासु विविध विषयाणां संयोजनं कथं करणीयम् ? 1
- (ख) पत्रपत्रिकाणां प्रकाशनाय सर्वकारकार्यालये किम् अनिवार्यम् भवति ? 1
- (ग) 'संस्कृतसंभाषणसन्देशः' इति पत्रिका कुतः प्रकाशयते ? 1
- (घ) त्रुटिशोधने प्रयुक्तम् अधोलिखितं चिह्नद्वयम् अभिप्रायेण सह मेलयत - 2
- (अ) (ब)
- (क) (○) नवीना पंक्तिः
- (ख) (NL) समीपम् आनेयम्

